כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בשלח ■ ח' שבט ה'תשע"ה ■ 28.01.2015 ■ גליון מס' 311

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שוויית חורף
האבא הוציא את התפילין והניח קודם תפילין של ראש. האם יש להורות במקרה כזה להסיר את התפילין של ראש ולהניח קודם של יד?...
המשך בעמי 2

טול קורה מבין עיניך
"אינפלציה של מפקחים" נחתה עלינו לאחרונה. משרד החינוך החליט להגביר את הפיקוח והביקורת על בתי הספר...
המשך בעמי 2

סיפור לשבת

סיפור השגחה
סיפר האברך אבשלום שנלר מאשדוד: בחצות לילה בעודי שוקד על דלתות התורה, נשמעו דפיקות מבהילות...
המשך בעמי 6

שביבים
- כי כאשר ראיתם את מצרים היום...
- "ויהיה זה הספר אחד לבדו"
- האם צריך לטבול השב בתשובה?
- שטר חליצה
- טעם שיבמה יורקת
- ציווה לזרוק אבנים על קברו

המשך בעמי 7

פרשת בשלח

בארה של מרים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

אחרי קריעת ים סוף במקביל לגברים יצאה מרים עם הנשים ותרמו את תרומתם לשירת הים - אך זאת לא היה פעולתה היחידה של מרים, עיקר פעולתה היתה שמירת המשפחה היהודית כי המשפחה היהודית היא הערובה המבטיחה ביותר את קיומו של עם ישראל בכל גלגוליו, על כן בבואם למצרים מציינת התורה: "איש וביתו באו". וכשפרעה שואל את משה מי ומי ההולכים? אומר לו משה: "בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובנותינו". אין חירות ליחיד ולאומה כשהמשפחה הרוסה, ומפני זה כשנדרשנו לעשות זכר לגאולת מצרים נצטווינו להקריב לא קרבן יחיד ולא קרבן ציבור אלא "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית", כדי להדגיש את גורם המשפחה בנס הפסח. (גם בפרסום נס חנוכה המצווה היא "נר איש וביתו" מאותה הסיבה עיין הסבר זה בעין אי"ה שם). את חשיבות שלמות המשפחה כגורם המבטיח את הגאולה הבינה מרים כבר בילדותה ומאז הקדישה את פעילותה לדאגה ושמירה על שלמות המשפחה ותקינות הזוגיות. ארבע פעמים אנו פוגשים את מרים בפרשיות התורה: האחת בלידת משה, השניה לאחר קריעת ים סוף, השלישית כשדיברה במשה והרביעית במותה. האם יש מכנה משותף לארבעת האירועים הללו? כשאנו בוחנים כל מקרה ומקרה אנו מבחינים בהם מכנה משותף והוא "המשפחה היהודית". על המקרה הראשון נאמר: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" ואמרו על כך במדרש (רש"י הביאו בפירושו) שהאיש הוא עמרם ובת לוי היא יוכבד אשתו, ועמרם גירש אותה מפני גזירת פרעה להמית את הבנים וחזר ולקחה, וזהו "וילך", שהלך בעצת בתו (מרים) שאמרה לו: גזירתך קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים אתה גזרת גם על הנקבות. כל כך חשובה למרים שלמות המשפחה היהודית שהיא עומדת אפילו כנגד אביה ומוכיחה אותו להחזיר את אשתו. אחרי קריעת ים סוף מופיעה מרים בפעם השנייה ככתוב: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות". אמנם אין כאן קשר ישיר לענין המשפחה, אבל "קריעת ים סוף" קשור באופן רעיוני לבנין המשפחה כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין כב א): "קשה לזווגן כקריעת ים סוף". ולכן אפשר להבין שמרים יצאה במחולות כשקריעת הים יצאה אל הפועל. במקרה השלישי כשדיברה מרים במשה יש כבר קשר ישיר לדאגתה של מרים לשלמות המשפחה, ככתוב: "ותדבר מרים במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח" ופרש"י שם: "על אודות גירושיה" - "ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה? מרים היתה בצד צפורה (אשת משה) בשעה שנאמר למשה: 'אלדד ומידד מתנבאים במחנה', כיון ששמעה צפורה אמרה: אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים. ומרים שחששה שמשה ישמש דוגמא אישית לכל ישראל דבר שיביא לפירוק משפחות קמה והוכיחה את אחיה על כך, ועשתה זאת מתוך דאגה לשלמות המשפחה היהודית. גם המקרה הרביעי של מיתת מרים, גם הוא קשור, אם לא באופן ישיר הרי בעקיפין, לבנין המשפחה בישראל, כמו שמובא בשיר השירים רבה (פ"ד ד"ה תאמי צביה): "שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל ואלו הן: משה, אהרן ומרים, ובזכותם ניתנו להם שלוש מתנות: הבאר, המן וענני הכבוד. המן בזכות משה, הבאר בזכות מרים, בזכות אהרן ענני הכבוד, מתה מרים ופסקה הבאר". והבאר הוא מקום שבו השתדכו אבותינו: אליעזר פגש את רבקה ליצחק על עין המים, יעקב פגש את רחל ליד הבאר וכן משה פגש את בת יתרו ליד הבאר במדין, כך שהבאר מסמלת את הקמת המשפחה ומרים שהיתה עסוקה כל ימיה לחיזוק התא המשפחתי בזכותה זכו ישראל לבאר שליוותה אותם בנדודיהם במדבר.

אלא שיש להקשות מדוע נענשה מרים כשדיברה במשה ולא נענשה כשדיברה כנגד אביה, לכאורה דיבור בת כנגד אבא חמור יותר מדיבור כנגד אח קטן? ואולי ההבדל הוא בסגנון ובצורה: אצל אביה היו דברי מרים בלשון רכה כמו שכתב רש"י: "אמרה מרים לאביה" ואמירה היא לשון רכה. ואילו אצל משה כתוב "ותדבר", ש"דיבור" הוא לשון קשה. ויותר מזה אפשר לומר: אצל עמרם היתה האמירה בצנעה, בינה לבין אביה, ואילו כאן היא הוכיחה את משה בפרהסיא בפני כל העדה כדי שכולם לא יקחו

דוגמא ממשה. (כמו שאמרה הגמרא (סנהדרין קא ב) שירבעם זכה למלכות מפני שהוכיח את שלמה ונענש מפני שהוכיחו ברבים) ומכאן יכולים אנו ללמוד לקח לדורות, שגם אם פועלים לטובת ענין הנוגע לכלל ישראל אין המטרה מקדשת את האמצעים, ואין לעשות זאת בפגיעה בזולת, בפסילה וזלזול. וראיה לדבר מתמר, שכשהוציאוה להישרף היה בבטנה ה"משיח" ואעפ"כ אמרה תמר: יישרף המשיח ובלבד שלא אלבין את יהודה ברבים. גם אנו בפעילות שלנו לקידום פעמי המשיח בדורנו צריכים להיזהר שלא להשתמש באמצעים בלתי מוסריים, גם אם אנו חושבים שיהיה בכך לזרז את התהליך, אלא להקפיד על אמצעים מוסריים. ככתוב (ישעיה פ"א כז): "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת אבא הלל וולטוך מצפת: הגיע אב עם בנו לבית הכנסת כשהם מלווים עם עוד בני משפחה. הם באו להכיר את השטח והמעשים לקראת בר המצווה של הבן. והנה האבא הוציא את התפילין והניח קודם תפילין של ראש וכך עשו גם הנלווים אליו. האם יש להורות במקרה כזה להסיר את התפילין של ראש ולהניח קודם של יד?

תשובה: נחלקו הפוסקים במקרה זה.

ביאור: הנה ידוע שיש להניח קודם כל את התפילין של יד ואחר כך את התפילין של ראש וכסדר הפסוק: 'וקשרתם לאות על ידך' ואחר כך 'והיו לטוטפות בין עיניך' ומשום כך אף שכלל בידינו 'אין מעבירין על המצוות' מכל מקום גם אם פגעה ידו קודם כל בתפילין של ראש, יעביר על המצווה, ויניחם מידו, ויניח תפילין של יד ורק אחר כך יניח את התפילין של ראש, וכמבואר בשולחן ערוך סימן כ"ה סעיף ו'.

אמנם במקרה וכבר הסיפק להניח את התפילין של ראש קודם שהניח את התפילין של יד, נחלקו הפוסקים האם יש להסיר את התפילין של ראש, להניח את התפילין של יד, ואחר כך לחזור ולהניח את התפילין של ראש, או שכיוון שכבר התחיל לקיים את מצוות הנחת תפילין של ראש, לא יסלק מעליו את המצווה שמקיים עתה, כדי שאחר כך יקיים מצוה יותר מן המובחר[א].

ולמעשה: הביאור הלכה הביא את מחלוקת הפוסקים והכריע שבמקרה כגון זה לא יסיר מעליו את התפילין של ראש וימהר להניח תפילין של יד על מקומו, אמנם בשו"ת רב פעלים לבן איש חי (ח"א סימן ד') פסק שיסיר את התפילין של ראש ויניחם כסדרם[ב].

והנה יש לעיין מה יעשה לעניין הברכות, ונראה שלמנהג אשכנז שמברכים ברכת 'להניח' על של יד וברכת 'על מצות תפילין' על תפילין של ראש[ג], יברך רק ברכת 'להניח תפילין' על תפילין של יד, בין אם כבר הפסיק בדיבור[ד] ובין אם לא הפסיק בדיבור[ה], אבל למנהג בני ספרד שמברכים רק ברכת 'להניח תפילין' על תפילין של יד ועל תפילין של ראש לא מברכים כלל[ו], אזי אם לא הפסיק בדיבור יניח תפילין של יד ללא ברכה[ז], ואם הפסיק בדיבור יברך 'להניח תפילין' על תפילין של יד[ח].

ואם אפשר לו, יצא ידי חובת הברכות מאחר, וכך לא יכנס לספקות.

א - עיין בספר פסקי תשובות סימן כ"ה אות ט"ו שדייק מלשונו של הפרי מגדים שאם עדיין לא בירך על התפילין של ראש לכו"ע יסיר את התפילין ויניחם כסדרם, אמנם לענ"ד נראה מדברי הביאור הלכה והמשנה ברורה שאין נפ"מ ומחלוקת הפוסקים הנ"ל שייכת בין אם כבר בירך ובין אם לא בירך ודו"ק.

ב - ועיין מראי מקומות נוספים בביאור הלכה סימן כ"ה ד"ה 'פגע' ובספר 'פסקי תשובות' סימן כ"ה אות ט"ו ובהערות שם, וספר 'ילקוט יוסף' - שארית יוסף חלק א' סימן כ"ה הערה ל"ה.

ג - כמבואר ברמ"א סימן כ"ה ס"ה, ואם הפסיק בדיבור בין תש"י לתש"ר מברך על תש"ר ב' ברכות גם 'להניח תפילין' וגם 'על מצות תפילין'.

ד - אמנם אם הסיח לצורך התפילין אין זה נחשב כהפסק, אבל לכתחילה אין לעשות כך עיין שו"ע סימן כ"ה סעיף י' ומ"ב שם.

ה - אך אם על תפילין של ראש בירך 'להניח תפילין' (וכגון מתוך הרגל) יברך על של יד 'על מצות תפילין' עייפרי מגדים אשל אברהם סימן כ"ה ס"ק י"א.

ו - כמבואר בשו"ע שם, ורק אם מפסיק בדיבור בין תש"י לתש"ר מברך על תש"ר 'על מצות תפילין'.

ז - גם אם בירך על תפילין של ראש 'על מצות תפילין' ומדין ספק ברכות להקל, עיין בפרי מגדים משבצות זהב סימן כ"ה ס"ק ו'.

ח - גם אם על תפילין של ראש בירך בטעות 'להניח תפילין'.

טול קורה מבין עיניך

/ משה מאלר

על מפקחים, מנהלים ועל מי שביניהם

"אינפלציה של מפקחים" נחתה עלינו לאחרונה. משרד החינוך החליט להגביר את הפיקוח והביקורת על בתי הספר בכלל ועל תלמודי-התורה בפרט, בבחינת "תכבד העבודה על האנשים" ובבחינת "הבה נתחכמה לו". המורים, המחנכים, מלמדי תינוקות-של-בית-רבן, אינם נאמנים, כך נראה, לעשות מלאכתם במסירות, בהתמדה, בחריצות וברצינות. מישהו אי-שם בחלונות "הגבוהים" של משרד החינוך, סבור שהמלמדים כמוהם כפקידי משרדם, המעבירים זמנם בין שתיית כוס-תה בפעם החמישית לשעה זו לבין קריאת עיתון בפעם השלישית. מישהו צריך לפקח על הנעשה בכיתות, הוחלט במשרד החינוך. וממחשבה - למעשה. מה יעשו הפקידים החשובים היושבים ברומו-של-עולם, בבנייני משרד החינוך, אם לא לחשוב על רעיונות יצירתיים כדוגמת איוש תקנים

מרובים למפקחים? אלו - כך הוחלט - יבואו לבקר בתלמודי-התורה חדשים לבקרים. לא אחת-לשנה, כך סיכמו הבכירים, כי אם אחת לחודש בשלב הראשון, ובשלב הבא - אחת לשבוע. את שכרם של המורים, העמלים שעות רבות ביום על מלאכת החינוך וההוראה - יש לקצץ, ובגדול, ואילו למינוי מפקחים חדשים בהמוניהם - לכל זה יש תקציב "שמן", מנופח. הפיקוח, הם משוכנעים, חשוב פי כמה וכמה מן ההוראה בפועל, ממלאכת החינוך. מהמפקחים הרי יצמח הדור הבא, הדור הצעיר...

מי יאייש את התפקיד הנחשק? מי יבצע את התפקיד החשוב? מי יהא נאמן על בכירי המשרד כמפקח שיעקוב אחר התנהלותם של המחנכים, המופקדים על חינוכם של ילדי ישראל? מפרסמים "מכרז" בעיתונות, מראיינים מאות מובטלים הזקוקים לפרנסה כאוויר לנשימה, בוחרים מתוכם - בצורה "מהימנה לחלוטין וביושר אובייקטיבי, תוך שקיפות מלאה", את "בנו של" ואת "אחיינו של" - שכבר סוכם עימם מראש שיזכו בתפקיד הנחשק, ובפרט ב"תלוש-השכר" הנחשק אף יותר, הגם שאין להם - לאותם "מפקחים" ולא-כלום עם מקצוע ההוראה או החינוך. מה הבעייה? מעבירים אותם קורס מזורז בכל הנוגע לתפקידיהם, מסבירים להם שהעיקר הוא מילוי יומן-הכיתה לפרטי-פרטים דווקניים ובדיקה קפדנית של מחברות התלמידים, ואם לא יהא סעיף ה"חינוך הגופני" כתוב ביומן, במערכת, יש לפסול את המחנך מלהורות עוד, שהרי - שומו-שמים! הוא לא כתב ביומן "חינוך גופני"! ומה בנוגע לחינוך הרוחני? וכי מעניין את מי מהמפקחים הנכבדים משהו הנוגע לאיכות, לרמה לימודית, למידות ודרך ארץ? כל אלו הם זוטות, כך נראה, שהרי העיקר הוא היומן. אוי לו למורה ש"ייתפס-על-חם" כשיומן-הכיתה אינו מלא לפרטי פרטים.

לא, שלא תהא כאן כל טעות: לא הצורך לעקוב אחר מלאכתם של מלמדים הוא הגורם המניע לכל השרשרת הזו. לא תלונות שהגיעו, כביכול, כנגד מורים מחנכים מסורים הם שגררו את ההחלטה הזו, שצמחה ובשלה במשרד החינוך הישראלי. לא באל"ף רבתי! פשוט, הצורך בפרנסה - מכובדת יותר או מכובדת פחות - לעשרות קרובי-משפחה וקרובים-מחמת-קורבה של בכירי המשרד. פשוט נבלה בשוק, הורו חז"ל, ואל תצטרך לבריות. ומה קל יותר ונעים יותר מאשר לפשוט עורם של המלמדים המסורים לעבודת הקודש? לפטר מורה ותיק במערכת החינוך - קשה מאוד. אבל להציק לו, להטרידו חדשים לבקרים, למרר את חייו בבדיקת יומנים וברודנות-לשמה - קל עד מאוד.

וכאן המקום לציין, שאותם "מפקחים" לא עברו הכשרה כלשהי, לא בהוראה, לא בחינוך, ובוודאי שלא בהלכות טקט, דרך ארץ, נימוסין ומעודם לא שמעו את אשר אמר הלל הזקן, 'דעלך סני לחברך לא תעביד'. מן המורים דורשים, ובצדק לימודים, קורסים, מכון למורים, תעודת הוראה, השתלמויות והסמכה. ה"מפקחים", האמונים על ביקורת המורים, פטורים מזוטות כגון אלו. לא בכדי נפוצה האמרה לפיה כל מי שנכשל בחינוך ובהוראה "מוקפץ" כלפי מעלה, ומתמנה ל"מפקח". מי שנמצא לא-ראוי לחנך ילדי ישראל, הריהו ראוי-גם-ראוי לבדוק יומני-כיתה ולטרטר חייו של זולתו.

לפני שנים רבות, בבית-ספר שכבר איננו קיים היום, הייתי עד לשיחה בין שני סגנים בתקופה שהמנהל הישיש פרש לגימלאות. וכך אמר אחד הסגנים לעמיתו, בהתמודדם על המשרה הרמה של ניהול הת"ת: "וכי סבור אתה שאני אמשיך להירקב בכיתה, בעוד אתה תשב כאן, במשרד הממוזג, בכורסתך המרווחת כמנהל?"

"להירקב בכיתה"? איזה ביטוי צורם לאוזן, שאינו אמור להישמע מפיו של איש חינוך. "להירקב בכיתה"? האומנם, כך היא ההתייחסות לעבודת הקודש של חינוך צאן קדשים, על התמסרות אין-קץ לכל תלמיד וקשייו? "מה טובו אהליך יעקב" - על יושבי כורסת הניהול במשרד הממוזג נאמר, או על המלמדים הממיתים עצמם באהלה של תורה, להקנות לזאטוטים חכמה ולאלפם בינה?

שנים חלפו מאז. אותו מוסד כבר נסגר ואיננו, הביטוי האומלל ההוא כבר נרקב יחד עם אומרו. היה זה באותה שנה בה סיפר לי אחד ההורים שמנהל בית-הספר אמר לו שהוא כבר מחכה שאפרוש לגימלאות. כך אמר מנהל להורה. ומעניין, שעוד באותה שנה נסגר בית-הספר ההוא והמנהל הוא שפרש לגימלאות... באחד הבטאונים החרדיים העוסקים בנושאי חינוך והוראה, נתקלו עיניי באקראי בדברים שכתב מנהל חשוב ורם מעלה: "מדאיג לחשוב מה יישאו ילדינו בלבם עד זקנה ושיבה אם מלמדיהם עוברים "השתלמויות" ו"גיבושים" בשבתות בבתי-מלון על כל הנהנתנות והפינוק שמקבלים שמה. גם אם נניח שיוצאים משם עמוסי מטען מתודי רב, יראת שמים בודאי קשה לקנות שם, על סיר הבשר... באיזו הרגשה מגיע ילד ביום ראשון לת"ת, כשיודע שבש"ק כל רבותיו בילו באיזה "גיבוש" במלון... בודאי חושב הילד לעצמו: בעצם הרב'ה אוהב עוה"ז כמוני, רק לי הוא מטיף לא לאכול הרבה ממתקים. אותם מלמדי תורה הנקראים "מצדיקי הרבים כוכבים" (כך במקור! "מצדיקי הרבים כוכבים"[1], במרכאות כפולות...), מה להם לחפש את הכוכבים בבתי מלון, ישנן מספיק דרכים להשתלם ולהתגבש בלי האפשרויות המפנקות האלה. אל נא נזגזג (??? ביטוי זה, מה משמעותו?) בהליכותינו, נהיה נאה דורשים ונאה מקיימים, ואז נזכה בחסדי שמים לזרע ברך ד'". עד כאן דברי אותו מנהל...

"נהיה נאה דורשים ונאה מקיימים", הוא מטיף לנו, ממרומי שבתו על כורסת המנהלים במשרדו הממוזג, לנו, "הנרקבים בכיתה". וכאן זועקת השאלה: מי שׂמך? אדון מנהל, טול-נא קורה מבין עיניך! אתה, כמנהל, זכאי לצאת לכנסי-מנהלים בניר-עציון ובכינר (בבתי מלון, כן, אותם מלונות שיש בהם "כוכבים"), לימי עיון ולהשתלמויות (בבתי מלון, כן, בעלי ה"כוכבים"), לאו דווקא בשבתות, לאו דווקא על-חשבון ימי חופשתך השנתית, אלא שלוש-ארבע פעמים במהלך כל שנת לימודים, על חשבון ימי העבודה בהם אמור המנהל להימצא בין כתלי הת"ת שעליו הוא מופקד. לא, לא "להירקב" בכיתה, חלילה, אולם להשקיף ממרומי משרדו הממוזג וכורסתו הנוחה, לפקח על הנעשה בכיתות, לבל יימצא, חלילה, שובב כלשהו במסדרונות בשעת שיעור.

מה לומדים שם, באותם כנסי-מנהלים? במה משתלמים שם, באותם ימי-עיון? שם, במלון, יושבים המפקחים והמנהלים "על סיר הבשר", "על כל הנהנתנות והפינוק שמקבלים שמה". "גם אם נניח שיוצאים משם" (המנהלים והמפקחים) "עמוסי מטען מתודי רב, יראת שמים בוודאי קשה לקנות שם, על סיר הבשר". לא, לא, אדון מנהל, אין אלו הביטויים שלי. אלו הביטויים שלך. אתה כתבת ופרסמת אותם קבל-עם-ועדה בבטאון חינוכי חשוב מאין כמותו. אין אתה מוכן "להירקב" בכיתה, אבל גם במשרדך הממוזג אתה מעדיף שלא להימצא. יש, מעבר למשכורת המכובדת-מאד שמקבל מנהל, כל מיני הטבות וזכויות יתר. אינך חייב, אדון מנהל, בחובת הדיווח אימתי אתה מגיע לת"ת ואימתי אתה עוזב, רשאי אתה, אדון מנהל, לערוך קניות-לשבת במשך שעות לפני- הצהריים, שעה שאמור אתה להימצא במקום-עבודתך. אבל מן המלמדים שלך (אלו ש"נרקבים" בכיתה), הינך דורש ומטיף: "אל נא נזגזג בהליכותינו, נהיה נאה דורשים ונאה מקיימים". טול נא קורה, אדון מנהל, מבין עיניך. היה אתה, אדון מנהל, דוגמה ומופת לצוות ההוראה שבבית

1 - מסתבר שאותו מנהל רצה לצטט את הפסוק "והמשכלים יזהרו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" (דניאל י"ב) אך מרוב להיטותו להציג חרוז עוקצני המשווה את כוכבי בית המלון לכוכבים שבפסוק, לא דק בלישניה.

ספרך, והיה אתה נאה דורש ונאה מקיים, או אז תהא רשאי להטיף, לדרוש, לפרסם קול-קורא לאנשי החינוך וההוראה המסורים שבבית ספרך, העושים מלאכתם במסירות ובנאמנות, בהתמדה וללא-לאות.

המלמדים, המחנכים היקרים, "הנרקבים בכיתה" אינם זכאים לצאת לנופש במהלך שנת הלימודים. להם אין זכות לימי עיון למלמדים, לכנסי מחנכים שלוש-ארבע פעמים בשנה (כשבכל פעם מדובר על שלושה ימים לפחות). המחנכים המסורים, שהם באמת מצדיקי הרבים (ללא מרכאות כפולות!), צריכים לייגע עצמם במהלך אחד עשר חודשי הוראה מייגעים, עד שיזכו לחודש אחד של חופשה, ואז - ורק אז - זכאים הם לאוורור, לצאת לנפוש באחד מבתי-ההבראה. נהנתנות, אתה אומר? פינוק "שמקבלים שמה"? מדוע הלגלוג הזה, על מה ולמה הציניות הזו? מדוע מגיע למחנכים יחס משפיל של בוז? האינם זכאים למנוחה, למרגוע, להחלפת כוח ולהתרעננות? המחנכים, הם אלו שבאמת זקוקים להבראה ולמנוחה, באשר הם מייגעים עצמם עד כלות הכוחות בכיתה (לא "נרקבים", כלשון המנהלים, אולם מתעייפים, נשחקים ונסחטים עד מיצוי כוחות הגוף והנפש, הכול למען עבודת הקודש ולמען תינוקות-של-בית-רבן) - הם הזקוקים לימי עיון בבתי מלון, לכינוסי מלמדים בבתי הבראה. המנהל באמת אינו זקוק לכל "הנהנתנות והפינוק שמקבלים שמה". עבור היושב כל השנה במשרדו הממוזג על כורסת המנהלים הנוחה, "ישנן מספיק דרכים להשתלם ולהתגבש בלי האפשרויות המפנקות האלה".

זכורני, בתחילת דרכי בהוראה, נכנס לכיתתי מפקח בכיר. התיישב המפקח בכיסאי, מעשה-בעל-הבית, ובמקום לבחון את התלמידים על ידיעותיהם, כפי שתפקידו מחייבו, החליט ללמדם פרק בדיני הפרשת תרומות ומעשרות. "תקליט" זה היה שגור על-פיו והיה חוזר עליו שוב ושוב בכל כיתה אליה נכנס, בכל שנה ושנה. אלא שהוא, ממקום שבתו, הורה לי, המורה הצעיר הכפוף למשמעתו, לגשת אל הלוח ולכתוב, בגיר לבן וצבעוני, את סדר הפרשת התרומות והמעשרות, משל הייתי משרתו האישי, משמשו-בקודש או לכל-הפחות נושא כליו.

מפקח אחר נכנס אף הוא לכיתתי, אחת לשנה, ללא כל הודעה מוקדמת, "ויבוֹא"... התיישב גם הוא על כיסאי, ולהבדיל מקודמו החל לבחון. מעולם לא הטריח עצמו לברר מראש מה החומר הנלמד, כמי שכל התורה כולה שגורה על פיו או מונחת בכיסו. התלמידים הצביעו, ניסו כוחם בתשובות, בזה אחר זה, כשכל אחד מהם מנסה לזכות במבט של הסכמה, בנענוע ראש של שביעות רצון, בחיוך של סיפוק או בתשובה מעודדת: "יפה ענית", "גילית בקיאות!" אך לשווא. תקוותם של התלמידים נכזבה. לחינם הוחילו לתגובה חיובית כלשהי, למשוב שיבהיר להם אם היטיבו להשיב אם לאו. פרצופו של בוחן זה נותר תמיד כפי שהיה בתחילה, חמוץ כלימון ומר כלענה. תהיתי, כיצד מניחים למרור שכמותו לעסוק בחינוך ילדים, ללא קורטוב של חרוסת. מסתבר, שקרוב-משפחה היה בוחן זה למישהו מהחלונות הגבוהים, מישהו שדאג לפרנסת המרור יותר מאשר לטובתם של התלמידים. את הכלל 'זרוק מרה בתלמידים' קיים הלה בהידור רב, את השמאל הדוחה הקפיד למצות עד תום, אך על הימין המקרבת מעולם לא שמע.

אם על ה'חזון איש' זצ"ל מסופר שכאשר היו תלמידי תשב"ר מגיעים אליו לבחינה, יצאו הכול בתחושה שכל התלמידים, גם החלשים שבהם, "ידעו מצויין", מפקחנו הדגול היה משוכנע שלא ייצא ידי חובה כל עוד לא ימצא טעם לפגם בתשובתו של כל תלמיד. מעולם לא יצא מכיתתי שבע-רצון. בכל פעם שיצא מכיתתי, לא ידעתי מי הוא המטומטם: האם התלמידים החרוצים שהשקיעו ועמלו בלימודם אך לשווא, או אני הוא, הכישלון, שהנחתי לאורח בלתי רצוי זה לפלוש לכיתתי ולהעניק הרגשה כה איומה לכל תלמידי, פעם אחר פעם. הגעתי למסקנה, שאותו בוחן - הוא הוא הכישלון. מעודו לא למד פרק בהלכות עין טובה, באהבת תלמידים ובגישה של עידוד.

אותו מפקח, שכנראה לא שמע מעודו על המושג 'ביקורת בונה', סבר שתפקידו לאתר ליקויים, חסרונות ופגמים (אצל סובביו, כמובן, לא אצל עצמו) בבחינת 'אורח לרגע רואה כל פגע', נהג יותר כפקח הרושם דו"חות-חנייה למלא את מכסת-יומו בדו"חות רבים ככל האפשר, שאם-לא-כן, במה יצדיק את קיומו כפקח? כשליקויים - אין, פקח - מנין? שכמותו ניתן לומר על-דרך-המליצה, קרח - שפקח היה, מה ראה לשטות זו? מי שמו שר ושופט עלינו? מי ביקש מידו רמוס מלמדיי? ההשפלה והעלבון שאותו "מפקח" הסב למחנכים רבים, במשך שנים, הותירה בלבם משקע מר, כל אימת שנזכרים הם בביקורי מר "מרור".

באחד הימים שוב הגיע המפקח, כאורב היוצא מסובכו, ללא התראה מוקדמת, וחיפש את מה ואת מי יעלה בידו לצוד הפעם, ללכוד "על חם". כשנכנס לכיתתי, והפריע את לימוד התורה באמצעו של שיעור, הבחין אותו שועל שעל הלוח כתובים דברים רבים: סיכום, ביאורי מילים, טבלה, והכל בצבעים שונים. "את כל זה אמורים התלמידים לכתוב במחברותיהם?" - שאל אותו פקח ציני מר-נפש, "את מה הם אמורים לאמן בזה, את שרירי הידיים?" הוא היה משוכנע שזו בדיחה מוצלחת. על חשבונו של המורה, כמובן. ואת אלה מציבים על תקן של "מפקחים". התואר "נוגש" נראה הולם יותר לשכמותו.

מפקח אחר, אף הוא "זכור לטוב", עשה לו מנהג קבוע. כל ביקור שלו בכיתתי היה, דרך קבע, ביום ששי דווקא (אז יש לו יום פנוי מה"כולל". את מלאכת הפיקוח הוא עושה כעבודה "מהצד". סוף-כל-סוף "בן תורה" הוא, בר-אוריין, הממית עצמו באוהלה של תורה. וכי ראוי למורם-מעם שכמותו לבוא בימות השבוע?) הוא מובטל אז ממלאכה, ומגיע לרדות בזולתו, במרביצי תורה. לבקר ולהעיר, לחפש חסרונות ולהטיל דופי. את מישהו לשים לצחוק, ולעבור כל גבול וחוק. באחרים להתעלל, ולקלקל או לזלזל. חמש דקות לפני סופו של השיעור, בשעה שהתלמידים אמורים ללכת הביתה, היה מגיע טפיל זה. לא פעם ולא פעמיים, אלא לאורך כל השנה כולה, ותמיד ללא הודעה מראש. הלזאת ייקרא יחס רציני לנושא הפיקוח? האומנם מצפה "מפקח" שכמותו ליחס של כבוד מן המחנכים, שעה שהוא מפגין זלזול בוטה במורה ובתלמידיו? הניתן לבחון בחמש הדקות האחרונות של השבוע, כאשר התינוק כבר מביט בשעונו וממהר לברוח מבית-הספר?

מפקח אחר היה בבית-ספרנו. הוא כלל לא בחן את התלמידים, אף לא עיין מעולם במחברותיהם, גם לא התבונן לעבר הלוח, וכבר סבורים המחנכים שתהא להם ממנו מנוחה ושלוות הנפש. דא עקא, אותו עלוקה דרש לראות תמיד את יומן-הכיתה. זולת היומן לא עניין אותו דבר. ואת היומן נהג לבדוק כמי שמחפש סירכא בריאה, לוודא שאין כאן טריפה, חלילה. בחורים ובסדקים היה בודק, ושב ובודק, שמא ימצא משהו חמץ. שום יומן, ולו המסודר ביותר, לא נמצא כשר כשעבר תחת ידו של פגע זה. כל מורה בבית ספרנו ידוע ידע כי תמיד הוא ימצא מה לפסול ומה להעיר. בעט הירוק היה מציין תמיד: מדוע שכח המחנך לכתוב במערכת-השעות גם "חינוך גופני"? הניתן לעבור על כך לסדר היום?

אחד מוותיקי המחנכים, המלמד בכיתה א', זכה בוקר בהיר אחד לביקור של הוד רוממותו ה"מפקח". "ויסעו", "ויחנו". "ויבוא", "וישב"... איך לא, על כסאו של המחנך. (הם כנראה לא יודעים, אותם פקחים, שניתן לשבת על כסאות אחרים גם כן). פתח אותו מפקח בסדרת שאלות, וכצפוי, לא היה מרוצה מתשובות התלמידים, אשר

נראו אחוזי-בהלה מפניו של אותו האיש ומהאימה היתירה שהטיל עליהם, על כן גמגמו תשובות שלא לעניין. העיר על כך המפקח למחנך והתלונן על ש"התלמידים אינם יודעים"... שום שבח לא נשמע מפיו של מזרה-אימה זה, שום מילה טובה על אודות הכיתה המקושטת ברוב עמל ובטוב טעם, שום פירגון על הלוח הנאה, שום הצצה במחברות התלמידים, בהן הכתב היפה והמסודר מפאר את המורה ואת תלמידיו. רק חיצים של ביקורת ועלבון יורה הלה. אלא שהפעם נכונה לו הפתעה. לא ידע אותו פקח עם איזה מורה יש לו "עסק". לא ידע הפקח, שבתוך רגע יפול בפח.

אותו מחנך החליט ללמד את המפקח פרק בהלכות דרך-ארץ? התנצל שעליו לצאת לרגע או שניים, ועמד משך דקה-דקתיים מאחורי הדלת. לאחר ששמע אנדרלמוסיה בכיתתו, פתח את הדלת בפתע וניצב מלוא קומתו. אך הבחינו בו התלמידים, שהיו אותה שעה מקפצים כתיישים על השולחנות ומשליכים ניירות וסרגלים זה בזה, וראה-זה-פלא, מיהרו-התיישבו במקומותיהם ותשקוט הכיתה בן-רגע. המפקח נראה אותו רגע כקברניט זה שספינתו טבעה. "הייתכן?" העמיד המחנך פני תם ופנה אל אותו פקח, "להשליט משמעת אצל זאטוטי כיתה א' אינך יכול, והינך מתיר לעצמך למתוח ביקורת על טיב ידיעותיהם ועל רמת לימודם?"... מני-אז, מאז אותו ביקור, לא שב המפקח להופיע בכיתה א', ואותו מורה לא ראה עוד את פניו. הלוּז הלךְ לחפש לו קרבנות אחרים במגרשים מוּכרים יותר - - -

תורתנו הקדושה אוסרת לצער בעלי-חיים. גם הם רגישים ונפגעים. המלמדים, לעומת זאת, נתונים להשפלתם של המפקחים, נתונים מרמס לכפות רגליהם, משמשים "שק חבטות" לגחמותיהם. לכל מורה קיים "תיק אישי" במרתפי משרד החינוך. בתיק זה מנוהל מעקב אודות המורה, בו נשמרות הערות המפקחים לאחר כל ביקור סדיר בבית הספר. המורה במדינה הדמוקרטית אינו רשאי לעיין בתיקו האישי או לדעת מה נכתב שם אודותיו. "חסוי". היעלה על הדעת שמפקח צעיר, שמעודו לא עסק בהוראה וטרם התמודד עם כיתה בת שלושים-ארבעים תלמידים נמרצים, יבוא כל אימת שחשקה נפשו ויאמר את הערותיו וביקורותיו למחנכים ותיקים ומנוסים הימנו, שצברו ידע וניסיון של עשרות שנות הוראה.

האין מפקחים שיפקחו על המפקחים במערכת מסורבלת זו? הייתכן שהפיקוח של משרד החינוך יהא חד סטרי, ויבוצע רק כלפי מלאכת-הקודש של המורים, אך לעולם לא כלפי טיב עבודתם של הפקחים?

אילו היו המורים מתייחסים לתלמידיהם ביחס משפיל ופוגעני כדרך שנוהגים בהם המפקחים, היו המחנכים מוצאים עצמם מחוץ למערכת החינוך, ובצדק. אלא שכללי הטקט, דרך-הארץ והנימוס האלמנטרי אינם חלים על מפקחים. אלו - משוכנעים שכל מטרת בואם לעולם - לבקר, לשלול, לפסול, ללגלג, לזלזל, לאתר ליקויים ופגמים, וכמובן לפגוע, לבייש, להלבין פנים ולהשפיל.

המטריד ומקומם בגישה זו הוא ההתעסקות הדווקנית, הטכנוקרטית, הדקדקנית, בעניינים השוליים, בזוטי-דברים, בנושאים פעוטי-ערך, במקום לעסוק בנושאים חינוכיים ערכיים מהותיים. מעולם לא שאל אותי מישהו מהמפקחים או הבוחנים אי-פעם כמה מתלמידי זקוקים לסיוע בלימודים, לשעות-עזר, לשיעורי-תיגבור, כמה מתלמידי נוטלים ריטאלין, מעולם לא דן עימי מי מהמפקחים ואף לא גילה התעניינות - ולו פעם אחת - אם עומדים לרשותנו בבית-הספר אמצעי-העשרה והמחשה נאותים. מעולם לא הביע מי מהפקחים הללו התעניינות כלשהי בכל אלו, או בדרכי ההוראה שלי, במשמעת בכיתה, בהקשבת התלמידים. לא אירע מעולם ששמעתי מילה טובה מפיו של מפקח או בוחן. במהלך שנות ההוראה שלי לא זכיתי לשמוע מפיהם של ה"מפקחים" דברי עידוד, תמיכה או סיוע. לעומת זאת דברי ביקורת נשמעו מפיהם לרוב, עיסוק בזוטי-דברים - הרבה.

לא באנו לזלזל בחשיבות הרישום ביומן-הכיתה. רישום זה יש בו חשיבות והוא נחוץ למעקב שוטף. אולם לחפש תמיד מה חסר בו ומה לא רשום בו? להיצמד אך ורק לרישום ביומן כתחליף לבדיקת החינוך האמיתי? לגעור ולנזוף במורה מסור, אשר כל "חטאו" הוא שכתב ביומן הכיתה "כ"ג שבט" במקום: "כ"ג בשבט"?

ביקורת הינה כלי נפלא, ובלבד שתהא דו-כיוונית: מפקח היודע להחמיא, לעודד, לשבח, לייעץ, רשאי גם לבקר, להעיר, לשלול ולהביע אי-שביעות-רצון. מחנך אשר חש שהמפקח עומד לצידו ובא לסייעו וחפץ בטובתו, יקבל בהבנה את הערות הביקורת ויתקן בשמחה את הנחוץ תיקון.

קשה להם, למפקחים, לעכל את העובדה שהמחנכים נאמנים ומסורים לתפקידם ולמלאכת הקודש שלהם בלא הפיקוח המלאכותי והמעושה הלז, הנכפה עליהם מלמעלה. המחנכים עושים מלאכתם נאמנה בלא שיבוא הפקח להציץ חדשים לבקרים ביומן-כיתה. המחנכים אמונים על תכנים, על רוחניות, על חינוכם של ילדי ישראל, על הוראת התורה תוך תשומת לב דקדקנית בכל מלה של רש"י ותוספות, ולא בכל טור או שורה ביומן-הכיתה המשרדי.

אילו היה המפקח, המגיע לביקור פתע במוסד החינוכי, דואג דאגת אמת לשלומם ולטובתם של ילדי ישראל, הייתה עינו החדה מבחינה זה-מכבר שבכיתות מסויימות אין מזגן אף לא בימות הקיץ הלוהטים, אין הסקה גם לא בימות החורף הקרים, אין אמצעים לויסות הרעשים הצורמניים המגיעים מהכביש הראשי העובר תחת חלונות הכיתה כשכל שיעור ושיעור מופרע על ידי רמקול צווחני המכריז חזור והכרז הודעות בראש-חוצות, או שמהרמקולים של מערכת הכריזה נשמעות הודעות מינהליות-אדמיניסטרטיביות באמצעו של שיעור, תוך קטיעת הרצף, והריכוז וההקשבה מתפוגגים להם כלא-היו? האם בודק המפקח "זוטות" כגון אלו? האם מבחינה עינו החדה בקשייו של המורה המסור? האם הוא נמצא עמו בעת-צרה כמו גם בימות סופה ושלג על מנת לפקח ולבדוק אם מערכת-ההסקה פועלת ומחממת? האם בודק כבוד-המפקח, ירום הודו, באיזו מידה ממלאת העירייה את תפקידה ושולחת מנקים לבית-הספר? האם מוודא המפקח כמה פעמים בשנה נאלצים התלמידים ללמוד בכיתה חשוכה, עקב הפסקות חשמל רצופות, או להיות ימים שלמים ללא מים לנטילת ידיים, עקב שיבושים באספקת המים? האם יודע המפקח מה רבים הימים בהם לא מתבצע ניקיון בכיתה, לא שטיפת רצפה ואף לא טאטוא, והמחנך נאלץ לטאטא בעצמו את ערימות האשפה שעל הרצפה למען ילמדו התלמידים במקום נקי? האם אכפת לו, למפקח מכל ה"זוטות" הללו? אם כן, ראוי הוא לתפקידו ולתואר והרם: "מפקח", ואזי ישמעו גם תלונותיו ודבריו הביקורתיים כלפי תיפקודם של המורים. הערותיו וביקורותיו יתקבלו אז בברכה, בתודה, ודבריו יילקחו לתשומת-הלב הראויה, שהמפקח מודע המערכת, ושהמפקח מודע גם לקשייו ולבעיותיו של המחנך, ולא רק ל"מגרעותיו" ו"חסרונותיו". כאשר מפקח מודע למסירותו של המחנך, לנאמנותו ולאהבתו לתלמידיו ולעבודתו בקודש, או אז תהיינה הערותיו מתוך מבט תומך ולא מתוך רצון לחפש מגרעות.

חבל, שהמפקחים משוכנעים שאם לא יראו את החסרונות, אם לא יגלו "תגליות" של ליקויים "איומים ונוראים" כדוגמת אי-רישום דקדקני ביומן-הכיתה, אזי הם לא יצדיקו את תלוש-המשכורת שלהם, ומי יודע, משרד החינוך עלול, רחמנא ליצלן, לשלוח תחתם פקחים אחרים שאיישו את משרותיהם הרמות, ומה אז?

סיפור לשבת

סיפור השגחה

סיפר האברך אבשלום שנלר מאשדוד:

בחצות לילה בעודי שוקד על דלתות התורה, נשמעו דפיקות מבהילות על דלת ביתי. ניגשתי לפתוח, והנה רואה אני לנגד עיני שני שוטרים חמורי־סבר! "במה אוכל לעזור לכם?", שאלתי. "ארוז נא בזריזות את חפציך ההכרחיים, אתה מגיע עמנו כעת למעצר!", הודיעו השוטרים, וחשכו עיני. "על מה ולמה?", זעקתי, אך השוטרים לא שעו אל דברי, ובקרירותם נטלוני לרכב המשטרה.

ישבתי וערכתי חשבון נפש מעמיק, "מה פשעי ומה חטאתי על כי נגרם לי כל העוול הנורא הזה"... לאחר נסיעה ממושכת עד לעיר אשקלון, הובלתי לתא־מעצר בבית הכלא "שיקמה".

בחדר שאליו הובלתי, פגשתי אדם נוסף הממתין אף הוא למשפטו. האיש מביט בי ומשתומם (מחמת המראה המכובד) - "מה הביא את כבודו לכאן", שאל. -"האמן לי, איני יודע מאומה, פשוט גררו אותי לכאן, על לא עוול בכפי", (כפי שכולם טוענים). "ומה אתה עושה פה?", שאלתיו. השיב הלה: "נתתי כמה סטירות לארוסתי. היא לא הלשינה, אלא השכנים. בע"ה אצא מכאן ואשאנה בקרוב לאשה".

"מדוע הכית את ארוסתך?", המשכתי להתעניין, והחל האיש לספר, כסח לפי תומו: "ראה נא, לפני כמה שנים נשא אחי אשה ונולד לו בן. שמו של הבן הוא 'יוחנן', על שם אבי המנוח, ולכן יש לי חיבה מיוחדת לילד יקר זה, וגם הוא קשור אלי מאד. והנה, לפני מספר חודשים הלך אחי לעולמו, ונותרה אשתו גלמודה וענייה, יחד עם בנה היתום. מכיון שאני אדם אמיד מאד, וטרם זכיתי להינשא, חשבתי שאולי כדאי שאעשה חסד עם אלמנת אחי המנוח, ואשא אותה לאשה, וכך אזכה לגדל גם את יוחנן האהוב כבן... לשמחתי נענתה גיסתי להצעה, ואי"ה במוצאי שבת הבאה אשאנה כדת משה וישראל. ולמה הכיתי אותה? ובכן, אתמול היא נתנה סטירות לילד הקטן, וגם אני השבתי לה כמה סטירות..."

שמעתי את דבריו, והזדעזעתי עד עמקי נשמתי. "יקירי האהוב, כיצד עולה על דעתך לעבור על איסור תורה כה חמור שיש בו חיוב כרת, הלא זו אשת אח שיש לה בנים...". נאמר בתורה (דברים כ"ה, ה'): "כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו, לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה". "ובן אין לו" פירושו: וזרע אין לו, אבל אם יש לו זרע, אפילו בת או נכד, לא חל על אשתו דין יבום, וממילא היא אסורה על אחי בעלה באיסור אשת אח.

אך הלה בשלו: "זו סתם חומרא של כמה רבנים. דוקא שמעתי כי זו אפילו מצוה גדולה - מצוות "יבום". שמעתי גם כי ישנם רבנים ("רעבנים" רפורמים) שיסכימו לערוך לנו חופה וקידושין... אחת היא לי, אצא מן הכלא ואשא אותה לאשה, ואגדל את היתום במסירות".

מיודענו התלמיד חכם כבר הבין מדוע הביאו אותו לכאן על לא עוול בכפו! הוא כבר ידע במדוייק איזו משימה עומדת לפניו בזה הלילה! במשך כל הלילה לא עצמו השניים את עיניהם. השיחה ביניהם התארכה למשך שעות ארוכות, עד לנץ החמה. ובזכות לשון הלימודים של אותו תלמיד חכם, סבלנותו ונעימותו, הצליח למצוא מסילות בלבבו של האסיר, עד שלבסוף עמד והכריז: "הצלחת לשכנע אותי כבוד הרב. אני נשבע לך - מיד כשאצא מכאן אבטל את נישואיי עם אשת אחי!"

החלפנו ביניינו מספרי טלפונים, ולפתע נכנסו אנשי רשות בתי־הסוהר. "אלפי סליחות... אנו לא יודעים כיצד להתנצל בפניך. אירעה כאן טעות נוראה", אמרו האנשים. אך הופתעו עד עמקי נפשם כאשר שמעו את תגובתי: "אינכם צריכים להתנצל כלל. לא אתם הבאתם אותי לכאן... עתה רק תעזרו לי לשוב לביתי...". האנשים עמדו משתוממים לנוכח האצילות המופלאה של התלמיד חכם, והחזירו אותו אחר־כבוד לביתו.

במהלך הימים הבאים המשכנו לשמור על קשר, ואכן ביטל האיש את חתונתו, ועתה נמצא בתהליכים מתקדמים של תשובה... זכיתי להבין היטב מדוע ההשגחה גלגלה אותי עד לבית הכלא באשקלון - כדי להציל נפש תועה מאיסור כרת ולהשיבה אל אבינו שבשמים.

(ויקי ווארט)

שביבים / שאול שיף

כי כאשר ראיתם את מצרים היום...

בפני ה"נודע ביהודה" הובאה שאלה: אדם הסתכסך עם אחיו ונשבע שבועה חמורה שלא יראה את פני אחיו לעולם. לאחר פטירת האח נקפו לבו ורצה לעלות לקברו ולבקש מחילה. מכיון שאמר "לעולם" לא ידע אם זה כולל גם לאחר מיתה. ענה לו הגאון כי יש ראיה מפורשת מפסוקינו: משה הלא נשבע שבני ישראל לא יוסיפו לראות את מצרים עד "עולם" ולאחר מכן נאמר: "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים". הרי לנו שלאחר מיתה אין זה נקרא ראיה ומותר.

"ויהיה זה הספר אחד לבדו"

מדוע רצה הרמב"ם לחבר ספר מקורות להלכות שכתב בספר משנה תורה?

כתב בתשובות הרמב"ם (סי' קמ) "בא אלי הדיין החסיד וקונטרס מן החיבור (משנה תורה - היד החזקה) בידו ויש בו הלכות רוצח מספר נזיקין, והראה לי הלכה אחת, ואמר לי: קרא! קראתי אותה, ואמרתי לו מה ספק יש בזו? אמר לי באיזה מקום נאמרו הדברים האלו (מה מקור ההלכה), אמרתי לו במקומן, או באלו הן הגולין, או בסנהדרין בדיני הרוצח. אמר לי כבר חזרתי על הכל ולא מצאתי לא בירושלמי ולא בתוספתא. השתוממתי כמו שעה ואמרתי לו אני זוכר שבמקום פלוני מגיטין נתפרשו דברים אלו, הוצאתי גיטין וחיפשתי ולא מצאתי, תמהתי ונבהלתי ואמרתי היכן נאמרו דברים אלו? הנח עתה עד שאזכור מקומו. הוא יצא ואני זכרתי, שלחתי שליח והחזרתיו והראיתי לו הדברים מפורשין בגמרת יבמות אגב גררא, תמה והלך. וכן תמיד אני בצער מזה שיבא השואל וישאל היכן נאמרו דברים אלו, פעמים אני אומר לו מיד במקום פלוני ופעמים לא, וחייך לא אזכור מקומן עד שנחפש אחריהן. ועל זה אני מצטער הרבה שאני אומר, הרי אני המחבר ויתעלם ממני מקום דבר זה, מה יעשו שאר בני אדם? ועל זה נחמתי שלא חברתי חבור זה, כעניין שאני אומר לך, ובדעתי אם גוזר השם יתברך שעשאנו, אע"פ שיש בו טורח הרבה, שכל הלכה שאינה במקומה באותו עניין אודיע מקומה. כיצד? כגון הלכות שבת מחבורי כל דבר שהוא בפירוש בשבת או בעירובין איני צריך להודיע מקומו. והלכה שהוא מהלכות שבת שהיא בעבודה זרה או בפסחים או בזבחים או בכריתות אודיע מקומה ואומר הלכה פלונית מפרק פלוני ממסכת פלונית, ויהיה זה הספר אחד לבדו שאי אפשר לעשות בגופו של חבור שאינו דרך פירוש כמו שאמרתי לך.

(קב ונקי)

האם צריך לטבול השב בתשובה?

האור זרוע (ח"א הל' שליח ציבור סי' קיב ד"ה אדם שהרג) מביא: "כתב רב שרירא גאון זצ"ל ההורג את הנפש בזמן הזה אין בידינו לעשות לו מאומה, לא להורגו ולא לחובטו ולא להגלותו, אלא לימנע ממנו שלא להתערב עמו ואסור להתפלל עמו ולהסתכל בדמותו. שכן, אמרו חכמים אסור להסתכל בדמות אדם רשע ופסול לכל עדות שבעולם, עכ"ל.

ומוסיף האור זרוע: ולא שנא ההורג במזיד ולא שנא הורג בשוגג שיש לימנע ממנו אם אינו שב בתשובה, אבל אם שב בתשובה הרי הוא צדיק גמור מיד אע"פ שעדיין לא עשה שום דין אלא שצריך טבילה ליטהר מעבירה שטימאתו, שהעבירה מטמאה, וכן קבלתי ממורי הרב רבינו שמחה זצ"ל שכל בעלי תשובה צריכין טבילה. ואע"פ שכל בעלי תשובה צריכין טבילה אעפ"כ הטבילה אינה מעכבת התשובה.

(קב ונקי)

שטר חליצה

קראתי בטורו של העתונאי נח זבולוני ז"ל בוגר ישיבת חברון:

"שטר החליצה" היה משמש בעבר כשטר ערובה והגנה לאלמנות הזקוקות לחליצה מכל מיני סחטנים שבאו בתביעות מופרזות תמורת נתינת החליצה שאין הנשים יכולות לעמוד בהן, ובשל כך היו עלולות להישאר עגונות כל ימי חייהן. בעקבות מקרים רבים שאירעו באחרונה בארץ בדרישות מופרזות כתנאי לנתינת חליצה והשפלת כבודן של בנות ישראל, הועלתה הצעה להנהיג מחדש את התקנה של כתיבת "שטר חליצה" בישראל, כפי שהיה נהוג בקהילות היהודיות באשכנז בדורות הקודמים, כלומר לפני כ-350 שנה בערך.

"שטר חליצה" זה היה נהוג בקהילות מסויימות ושימש ערובה למניעת סחיטה ותביעות מופרזות מאלמנות הזקוקות לחליצה. על שטר התחייבות זה היו חותמים האחים של החתן במעמד שני עדים ואותו היו מוסרים לידיה (ממש) של הכלה לפני עמידתה מתחת לחופה. למסמך זה היה תוקף חוקי, רבני, הלכתי ומוסרי, שעליו התחייבו האחים של החתן בחרם ובשבועה דאורייתא, בפה מלא ועל דעת רבנן, כי יתנו את החליצה הדרושה מבלי לבקש תמורה עבורה.

בטופס של "שטר החליצה" כפי שהובא בספר "נחלת שבעה" שמחברו הרב שמואל ב"ר דוד הלוי שחי מלפני יותר מ-350 שנה, אסף בתוך ספרו את כל דיני תיקוני שטרות לפי נוסח כל מדינה ומדינה, נאמר בין היתר: "אזי איזה אח מאתנו האחים שתתבע אותו לחלוץ לה, שלא יקח ממנה או בא כוחה אפילו שווה פרוטה בעולם, וידה על העליונה ויד המערער על התחתונה". והיה אם האחים או האח של החתן טרם הגיע לגיל המצוות ואינו לפי ההלכה מתחייב לתת את החליצה, אז במקרה הנ"ל היה אב החתן מתחייב מצידו לעשות הכל להשפיע על הבן כשיגדל לכתוב את השטר הנ"ל וזה הנוסח במקרה דנן: "וכך בני פלוני ויגיע ליי"ג שנה ויום אחד ואשתדל מבני הנ"ל דאז, שיתן לה שטר חליצה חינם". הקהילות היהודיות באשכנז בדורות הקודמים היו חדורות רגש של פחד מפני כל מיני סחטנים ודאגו לבנות ישראל לחוס על כבודן, הם עמדו של משמר הגנת כבודן ומניעת יסורים מיוחדים בעת שהמירו תנאים לנתינת החליצה הזקוקה לה לפי ההלכה, שסירובם עלול היה לרתקן לכבלי העיגון.

טעם שיבמה יורקת

בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (סימן שע"ו) כתב דמטרת יריקתה של החולצת היא, להודיע שלא בשביל יופיו רצתה להתייבם, כי היא רוקקת עליו, ורק מטרתה הייתה להקים לבעלה שם.

ציווה לזרוק אבנים על קברו

אוצר הידיעות: בספר שלמי חגיגה לרבי ישראל יעקב אלגאזי, מסופר על הנס הנורא שעשה רבי קלונימוס (חותנו של המהרש"ל כפי שהובא בתשובת מהרש"ל סימן צ"ח), "שהחיה רבי קלונימוס גוויית נוצרי אחד שהעלילו הגויים על היהודים בירושלים שהרגוהו. והיה זה ביום השבת ומפני סכנת נפשות כתב אז את השמות בשבת". אותו קדוש ציוה כי לאחר מותו ישליכו אבנים על קברו במשך 100 שנה, וזאת בתורת כפרה על שהוצרך לכתוב בשבת את השמות הקדושים, שעל ידם החיה את ההרוג, והלה גילה כי נרצח על ידי הגויים במטרה להעליל על היהודים כי הם רצחוהו נפש.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין
עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il